

Groei en groeipijnen
Het cultureel erfgoed in Vlaanderen anno 2012.

Adviescommissie Cultureel Erfgoed

najaar 2012

Inhoud

1. De context

2. Tien prioriteiten voor het cultureel-erfgoedveld en het beleid
 1. Gezocht: middelen
 2. De sterkte van samen
 3. Erfgoedmakelaars en bruggenbouwers
 4. Een veld zonder grenzen
 5. Troeven met kleur
 6. Deelnemers gezocht
 7. Creatief met erfgoed
 8. Goed bewaard is half gewonnen
 9. School voor erfgoed
 10. De net-werking

1. De context

Deze tekst

Deze bladzijden maken deel uit van *work in progress*. Eind 2009 bracht de adviescommissie Cultureel Erfgoed met een zogeheten 'landschapstekening' op basis van haar advieswerk toelichting bij het kader waarbinnen die advisering gebeurde. Ze schetste ontwikkelingen waarop ingespeeld kan en moet worden, en formuleerde aanbevelingen voor het beleid. Deze voortgangsnota gaat daar letterlijk op voort: welke ontwikkelingen zien we in het cultureel-erfgoedveld anno 2012? Wat zijn de noden en behoeften? Welke kansen dienen zich aan? Noem het een update.

De auteur van deze nota is de adviescommissie. Zij maakte bij de redactie gebruik van de kennis en ervaringen die de beoordelingscommissies de voorbije jaren hebben opgedaan bij het adviseringswerk. (Wat dat werk concreet inhoudt en waarvoor de Vlaamse overheid werkings- en projectsubsidies toekent, vindt u op de website van Kunsten en Erfgoed.) De commissies steunden ook op de resultaten uit het onderzoekstraject PRISMA (2009-2011) dat FARO, het steunpunt voor cultureel erfgoed, uitvoerde.

Wat is het doel van deze tekst? De commissie schetst het kader waarbinnen zij haar rol opneemt en levert input aan voor het Vlaamse beleid inzake cultureel erfgoed. De tekst is ook een uitnodiging aan het veld en de samenleving om een debat te voeren over het beleid, cultureel erfgoed en zijn diverse aspecten.

Het kader

De Vlaamse overheid bouwt al zowat twintig jaar een cultureel-erfgoedbeleid uit: het dubbele doel van dat beleid is de zorg voor en de ontsluiting van het cultureel erfgoed. Een belangrijke stap was het Cultureel-erfgoeddecreet van 2008, het eerste koepeldecreet voor het veld als geheel. Dat lanceerde een aantal nieuwe principes en instrumenten. Die zijn het resultaat van diverse onderzoeken en ontwikkelingen in binnen- en buitenland, zoals de Kaderconventie van Faro uit 2005:

1. in navolging van de conventie van Faro staat het begrip 'cultureel-erfgoedgemeenschap' centraal. Zo'n gemeenschap is een geheel van organisaties en personen voor wie specifieke aspecten van het cultureel erfgoed een bijzondere waarde hebben. Zij willen die doorgeven aan de volgende generaties;
2. de diverse overheden maakten afspraken over samenwerking en over een taakverdeling met het oog op de ondersteuning van het cultureel-erfgoedveld en de verdere ontwikkeling van het beleid. Steden en gemeenten, de provincies en de Vlaamse Gemeenschap werken op basis van een protocol aan een complementair beleid;
3. vooral twee instrumenten maken dat complementaire beleid concreet: de cultureel-erfgoedconvenants die de Vlaamse Gemeenschap afsluit met steden en gemeenten, met intergemeentelijke samenwerkingsverbanden, met de provincies en met de Vlaamse Gemeenschapscommissie voor Brussel-Hoofdstad ondersteunen de ontwikkeling van het lokale en regionale beleid. Daarnaast speelt de regionale depotwerking, in samenwerking met de provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie, in op de grote noden op dat vlak;
4. musea, culturele archiefinstellingen en erfgoedbibliotheken kunnen een erkenning krijgen, een kwaliteitslabel op basis van een internationale standaard. Ze worden dan erkend als collectiebeheerder met een professionele werking;
5. in het subsidiebeleid staat structurele ondersteuning centraal: landelijk gesubsidieerde organisaties krijgen subsidies op basis van meerjarige doelstellingen, en dat wordt verankerd in een beheersovereenkomst. Ook hun projectwerking behoort tot de structurele werking. Alleen wie door de Vlaamse Gemeenschap niet structureel ondersteund wordt, kan nog projectsubsidies krijgen voor landelijk relevante ontwikkelingsgerichte en internationale projecten;
6. omdat het veld er nood aan had, kwamen er nieuwe instrumenten: landelijke expertisecentra voor cultureel erfgoed, de Vlaamse Erfgoedbibliotheek,

Archiefbank Vlaanderen en samenwerkingsverbanden met het oog op de internationale profilering van kunstcollecties;

7. eind 2010 werd de *Visienota Immaterieel Cultureel Erfgoed* bekendgemaakt. Het Cultureel-erfgoeddecreet ondersteunt de uitvoering daarvan door organisaties te subsidiëren die het borgen van immaterieel erfgoed in hun werking hebben opgenomen en door projecten te subsidiëren.

Het Cultureel-erfgoeddecreet is in 2012 gewijzigd, mede onder invloed van het Planlastendecreet. De doelstellingen en principes blijven echter dezelfde.

2. Tien prioriteiten voor het cultureel-erfgoedveld en het beleid

Het Vlaamse cultureel-erfgoedbeleid evolueert snel, zoals de landschapstekening in 2009 al duidelijk maakte. Een aantal thema's komt nog onvoldoende uit de verf. Bij de verdere uitvoering van het Cultureel-erfgoeddecreet verdient volgens de adviescommissie de volgende (knel)punten prioriteit.

2.1. Gezocht: middelen

Positieve evoluties

Er zijn positieve evoluties in het cultureel-erfgoedveld, dat in volle ontwikkeling is. Het decreet draagt daartoe bij. Een mooi voorbeeld, ook internationaal bekeken, is het instrument van de cultureel-erfgoedconvenants: hierdoor wordt het lokale beleid vanuit Vlaanderen ondersteund en krijgen lokale actoren meer kansen om de zorg voor en de ontsluiting van hun cultureel erfgoed waar te maken. De convenants laten zien dat beleidsinvesteringen in het cultureel erfgoed renderen; ze stimuleren een exponentiële groei en kwaliteitsverbetering. Hierdoor is lokaal erfgoed in kaart gebracht, werd lokaal cultureel erfgoed gedigitaliseerd en voor het ruime publiek raadpleegbaar gemaakt, is er geëxperimenteerd met nieuwe ontsluitingsmethodieken en werden lokale netwerken van cultureel-erfgoedorganisaties en -beheerders gecreëerd. Een tweede voorbeeld van de positieve ontwikkelingen is de aangroei van het aantal collectiebeherende organisaties die erkend zijn als museum, culturele archiefinstelling of erfgoedbibliotheek.

Historische achterstanden

Maar er blijven ook grote, historisch gegroeide achterstanden. Een frappant voorbeeld is de onderfinanciering van de werkings- en personeelskosten bij de op Vlaams niveau ingedeelde musea en culturele archiefinstellingen en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek. (Voor de goede orde: ongeacht de inrichtende macht, het bevoegde gezag en het eigenaarschap van de collecties geeft het decreet de Vlaamse overheid een belangrijke verantwoordelijkheid voor collecties met een nationaal of internationaal karakter.) Het is bovendien in deze organisaties waar het belangrijkste cultureel erfgoed in Vlaanderen zich bevindt. Om hun vier basisfuncties – verzamelen, behoud en beheer, onderzoek en publiekswerking – kwaliteitsvol te kunnen waarmaken dringt een inhaaloperatie zich al jaren op. De resultaten van het PRISMA-onderzoek onderbouwen deze verzuchting. In de ons omringende landen zijn voor deze landelijke pijlers van de cultureel-erfgoedwerking grootschalige projecten opgestart, die in Vlaanderen uitblijven. De substantiële onderfinanciering van met name de op Vlaams niveau gesubsidieerde musea vormt een ernstige belemmering om de internationale toets te kunnen doorstaan. Door de zeer beperkte ondersteuning voor hun cultureel-erfgoedwerking zochten sommige musea naar bijkomende subsidiëringmogelijkheden binnen andere decreten, zoals het Kunstendecreet. Zo'n opsplitsing van de werking komt een integraal museumbeleid niet ten goede.

De zeer grote achterstand vereist op korte termijn belangrijke stappen om de duurzaamheid van de (museale) werking met het bewaarde cultureel erfgoed te verzekeren. De eventuele (toekomstige) maatschappelijke kosten door een ondermaatse zorg voor en ontsluiting van het cultureel erfgoed zal vele malen groter zijn dan investeringen die vandaag nog worden gedaan.

Vlaamse inspanning gevraagd

Dit vergt dan ook van de Vlaamse overheid een substantiële budgettaire inspanning. De adviescommissie verwijst hiervoor naar de *Beleidsnota Cultuur 2009-2014*, waarin minister Schauvliege aangeeft te streven naar een groei van de structurele subsidiëring voor de op Vlaams niveau ingedeelde musea. Alleen zo kan volgens de nota de financiële ondersteuning van onze belangrijkste musea op termijn op een internationaal aanvaardbaar niveau getild worden. Dat is ook het oordeel van de adviescommissie.

In het cultureel-erfgoedveld leeft de idee dat de groei van de middelen bij de intermediaire organisaties (erfgoedcellen, expertisecentra, steunpunt...) en de landelijke collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties niet gelijk loopt. Anders gezegd: het versterken van intermediaire structuren gaat ten koste van deze organisaties. Het PRISMA-onderzoek toonde aan dat de stijging van de werkingssubsidies voor intermediaire organisaties inderdaad steunt op interne transfers binnen de cultureel-erfgoedbegroting en onder meer gepaard gaat met de daling van de projectsubsidies. Het nog beschikbare bedrag voor projectsubsiëring heeft hierdoor een kritische ondergrens bereikt. Een reële aangroei van de totale middelen voor cultureel erfgoed is dan ook een noodzaak. Zo'n aangroei kan een hefboom worden om direct zichtbare resultaten teweeg te brengen, zoals dat bij de ondersteuning van het lokaal cultureel erfgoed al het geval is, en kan de duurzame zorg voor ons cultureel erfgoed vrijwaren.

Voorstel

Het beleid voorziet in een reële groei van de budgettaire middelen om de onderfinanciering van het cultureel-erfgoedveld weg te werken. Deze investering kan toekomstige hoge kosten helpen tegengaan.

In 2013 dringt zich met name een substantiële verhoging van de middelen op voor de meerjarige subsidiëring van de op Vlaams niveau ingedeelde musea (beleidsperiode 2014-2018).

2.2. De sterkte van samen

Een netwerk van deskundigen

Een noodzakelijke voorwaarde voor een krachtig erfgoedbeleid is de uitbouw van een 'expertisenetwerk', stelt de memorie van toelichting bij het Cultureel-erfgoeddecreet. Dit betekent concreet dat nieuwe kennis en expertise worden opgebouwd en dat bestaande kennis en expertise worden doorgegeven en verspreid. Anders gezegd: netwerking en expertisedeling spelen een belangrijke rol in een eigentijds cultureel-erfgoedbeleid. Dit gaat verder dan 'elkaar informeren': deskundigheidsbevordering en het delen van kennis door samenwerking is ook belangrijk in de integrale benadering van het cultureel erfgoed, een basisprincipe van een hedendaagse erfgoedwerking. Samenwerken met actoren binnen en buiten het cultureel-erfgoedveld is een must.

Er gebeurt in dit verband al heel wat op het terrein: overlegfora, collegagroepen, gebruikersgroepen... Dit vindt jaarlijks een hoogtepunt in het Groot Onderhoud. Toch blijft er nog een weg af te leggen, met name op twee vlakken: samenwerking tussen de op Vlaams niveau gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties en het inzetten van

expertise en deskundigheid uit het veld. Voor dat laatste is het nuttig dat de cultureel-erfgoedorganisaties de opbouw van kennis en de verspreiding ervan op elkaar afstemmen. Het steunpunt FARO nam in 2012 een initiatief in deze richting met *Tournée Générale*, een jaarlijkse bijeenkomst met alle landelijk erkende erfgoedactoren waar netwerking en expertisedeling centraal op de agenda staan. Het Groot Onderhoud is een tweede initiatief om dit waar te maken. Ook de erfgoedactoren moeten in dit verband permanente en voortgezette inspanningen leveren. Die inspanningen moeten door het beleid mogelijk gemaakt en gehonoreerd worden.

De stem van het veld

Het Cultureel-erfgoeddecreet bracht in 2008 een grote diversiteit aan vormen van erfgoedsectoren samen in één cultureel-erfgoedveld. De geïntegreerde en integrale cultureel-erfgoedwerking waarvan al langer sprake was, is sindsdien beleidspraktijk. Toch blijft er een spanning bestaan tussen de belangen van de diverse sectoren die het koepeldecreet verenigt, te meer omdat de financiële inhaalbeweging die met het nieuwe decreet gepaard had moeten gaan, uitbleef. Dat heeft het PRISMA-onderzoek aangetoond: de subsidiëring blijft beperkt én is ongelijkmatig verdeeld. Zie hierover 2.1.

Het cultureel-erfgoedveld heeft, over de schotten van de deelsectoren heen en ondanks de verschillende types en schaalgroottes bij de organisaties (vzw's, stedelijke diensten...), nood aan een gemeenschappelijke belangenbehartiging. Deze 'eenheid in verscheidenheid' is noodzakelijk om op te komen voor de gedeelde, overkoepelende belangen en om daar krachtig stem aan te geven in politieke en ook internationale debatten, bijvoorbeeld inzake auteursrechten. Zo'n belangenbehartiger is er wél in 'belendende' velden.

Het thema was al diverse malen aan de orde in discussies en op overlegfora met de betrokken deelsectoren, FARO, Kunsten en Erfgoed en de politieke wereld. In het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet van 6 juli 2012 werd de ondersteuning van een belangenbehartiger voor het cultureel-erfgoedveld ingeschreven. Het is nu aan het veld om, voortbouwend op reeds genomen initiatieven, verdere stappen te zetten met het oog op de oprichting van een belangenbehartigingsorganisatie.

Voorstel

Het beleid stimuleert en honoreert intersectorale samenwerking, het op elkaar afstemmen en de inzetbaarheid van expertises in het cultureel-erfgoedveld. Het schept de voorwaarden om dit mogelijk te maken, bijvoorbeeld door hiervoor aandacht te hebben in beheersovereenkomsten en convenants en het steunpunt te ondersteunen in het spelen van een leidende rol op het vlak van expertisedeling.

2.3. Erfgoedmakelaars en bruggenbouwers

Makelaars in erfgoed?

Het is een belangrijk nieuw begrip in het cultureel-erfgoedveld: makelaardij in erfgoed. Wat betekent het? Steeds meer maatschappelijke 'spelers' zijn actief betrokken bij projecten en vormen van samenwerking waarin ook cultureel erfgoed een rol speelt: welzijnsorganisaties, onderwijsinstellingen, kunstenaars, vrijwilligersverenigingen, kerkfabrieken, private erfgoedbeheerders enz. Dit bewijst nog eens de diversiteit aan aspecten en perspectieven die cultureel erfgoed biedt: het is veel meer dan een afgebakend domein en is diep verankerd in veel sectoren van de maatschappij. Het samenbrengen van de verschillende perspectieven vergt agogische vaardigheden. Dat is

wat we 'erfgoedmakelaardij' noemen. Goede makelaars bouwen bruggen, maken ontmoetingen mogelijk en verbinden allerlei betrokkenen met elkaar.

Het zoeken naar convergentie is nu al een sterkte in het cultureel-erfgoedveld, maar het beleid kan de makelaarsrol extra stimuleren, zodat erfgoedwerkers hierin een sleutelrol kunnen spelen. Dit is geen exclusieve competentie van bijvoorbeeld publieksmedewerkers. Het gaat om attitudes en vaardigheden van diverse organisaties en personen: zorg en beheer van cultureel erfgoed, onderzoek en ontsluiting, bevorderen van participatieve processen en gemeenschapsvorming, het streven naar netwerking en consensus, erfgoeddramaturgie, samenwerking over de sectoren heen... Doelen zijn een betere zorg voor en een bredere maatschappelijke participatie aan cultureel erfgoed die meteen ook het draagvlak zal vergroten.

Erfgoed en andere domeinen

We kunnen het ook anders formuleren. Cultureel erfgoed heeft een grote intrinsieke waarde. Die krijgt pas een ruimere betekenis als er ook aandacht is voor de context en de omgeving, de mensen die met het erfgoed verbonden waren en zijn, de goederen die er deel van uitmaken of -maakten, de gebruiken, de verhalen en legenden. Al deze aspecten maken integraal deel uit van de benadering van het erfgoed en de zorg ervoor. Erfgoed staat niet op zichzelf. De waarde ervan blijkt pas volop als het in een hedendaagse (of toekomstgerichte) context vertaald en geïntegreerd wordt, met oog voor de huidige samenleving en haar normen en verwachtingen: economisch, toeristisch, ecologisch, sociaal... Op die manier kan cultureel erfgoed een (nieuwe) plaats en een nieuw leven krijgen in onze samenleving.

Het beleid moet dan ook het cultureel-erfgoedveld ondersteunen bij het slaan van bruggen naar andere (beleids)domeinen, in de eerste plaats het onroerend erfgoed en verder ook toerisme, onderwijs, innovatie, natuur, onderzoek, kunsten, welzijn, landbouw, economie e.a. Daarnaast zou het goed zijn dat de minister van Cultuur haar collega's aanspoort om voor hun domeinen een beleid te ontwikkelen dat het cultureel erfgoed ten goede komt.

Voorstel

Het beleid stimuleert het opnemen van de makelaarsrol door het cultureel-erfgoedveld. Het scheidt de voorwaarden om dit mogelijk te maken, bijvoorbeeld door hiervoor aandacht te hebben in beheersovereenkomsten en convenants.

Het cultureel-erfgoedveld beschouwt erfgoed niet als een op zich staand gegeven en knoopt relaties aan met andere sectoren. De intrinsieke waarde van cultureel erfgoed wordt ook buiten de culturele sector door het beleid erkend en gehonoreerd, door aan zijn beheerders voldoende middelen toe te wijzen om te kunnen instaan voor de zorg voor en de ontsluiting van het erfgoed. Behalve voor de minister van Cultuur is dit een taak voor de volledige Vlaamse Regering: alle ministers zetten beleidslijnen uit die het cultureel erfgoed van hun domein ten goede komt.

2.4. Een veld zonder grenzen

Internationalisering omvat een breed scala van activiteiten: kennisuitwisseling, het opstellen van standaarden, kennismaken met en toepassen van goede praktijkvoorbeelden, collectiemobiliteit, opleidingen, communicatie en samenwerking, onderzoek, tentoonstellingen enz. Het vormt een essentieel onderdeel van een goed cultureel-erfgoedbeleid: zo wordt het cultureel erfgoed in Vlaanderen ook internationaal zichtbaar en doet het veld nieuwe ervaringen en kennis op. Daarom is het betreurenswaardig dat cultureel erfgoed niet is opgenomen in de nota Internationaal Cultuurbeleid.

Positief geformuleerd: er is op dit vlak nog een ruime groeimarge voor het Vlaamse cultureel-erfgoedveld. Als Vlaanderen ook hier een topregio wil zijn, dan moet met de steun van het beleid (financieel en anderszins) het cultureel-erfgoedveld de ambitie koesteren en waarmaken om een relevante en competitieve internationale rol te spelen.

Voorstel

Het beleid neemt het cultureel-erfgoedveld, i.c. de landelijke actoren, mee als een volwaardige partner in haar internationaal cultuurbeleid en zorgt voor de nodige ondersteuning en instrumenten: ondersteuning van internationale netwerken, van internationale expertise-uitwisseling via een residentiebeleid en van internationale communicatie, de participatie van erfgoedactoren in de internationale diplomatie....

In de uitvoering van de nota Internationaal Cultuurbeleid moet cultureel erfgoed op een volwaardige manier opgenomen worden.

2.5. Troeven met kleur

Interculturaliteit is een proces dat onze maatschappij en cultuur ingrijpend verandert. De feitelijke diversiteit weerspiegelt deze trend. De engagementsverklaring etnisch-culturele diversiteit kan ertoe bijdragen dat het onderwerp breed wordt geagendeerd en verankerd. De verklaring werd ook door enkele cultureel-erfgoedorganisaties ondertekend. Dit initiatief verdient verdere verspreiding in het cultureel-erfgoedveld.

Interculturaliteit heeft ook een invloed op de wijze waarop met cultureel erfgoed wordt omgegaan. Op dit ogenblik wordt het in de met de cultureel-erfgoedorganisaties gesloten beheersovereenkomsten en convenants beperkt tot de samenstelling van de bestuursorganen en acties rond participatie. Interculturaliteit dient breder opgevat te worden en meegenomen in de volledige cultureel-erfgoedwerking. Dit kan door bijvoorbeeld aandacht te schenken aan specifieke cultureel-erfgoedvormers in het collectiebeleid of het borgen van etnisch-cultureel divers immaterieel erfgoed. Door interculturaliteit breed op te vatten wordt ook de internationalisering van het veld versterkt.

Voorstel

Het beleid vat interculturaliteit breed op en ondersteunt dat interculturaliteit wordt meegenomen in de volledige cultureel-erfgoedwerking, bijvoorbeeld door hiervoor aandacht te hebben in beheersovereenkomsten en convenants.

2.6. Deelnemers gezocht

Grote erfgoedkansen

Een dynamische publiekswerking ontwikkelen die alle doelgroepen in de samenleving maximaal aanspreekt is in een zeer concurrentiële vrijetijdsmarkt geen geringe opdracht. Het PRISMA-participatieonderzoek leverde voor het cultureel erfgoed uiterst hoopgevende resultaten op: het (potentiële) draagvlak blijkt bijzonder groot te zijn. Uit de vragen over het belang van cultureel-erfgoedinstellingen en van roerend en immaterieel erfgoed, en over de rol van de overheid bij de vrijwaring en ondersteuning van het erfgoed, blijkt dat niet alleen sterk tot zeer sterk geïnteresseerden erfgoed een warm hart toedragen en het belang ervan onderstrepen, maar ook zij die nauwelijks of

niet in erfgoed geïnteresseerd zijn. Een groot deel van de respondenten die aangaven sterk tot zeer sterk geïnteresseerd te zijn, bleek daar nog niet actief 'iets mee te doen'. Er is dan ook een grote reserve aan mogelijke participanten. Voor het cultureel-erfgoedveld liggen hier grote kansen door in te zetten op een breed en divers doelgroepenbeleid en -aanbod, waar kwaliteit van het aanbod en vernieuwing binnen de publiekswerking centraal staan.

Initiatieven en impulsen

Een prioriteit in de *Beleidsnota Cultuur* van minister Schauvliege is participatie en diversiteit. Er zijn in dit verband recent een aantal 'cultuurbrede' initiatieven genomen (bv. de UiTpas, Kinderkunstendag, ...). De conceptnota 'Groeien in Cultuur' van minister Schauvliege en minister Smet geeft een duidelijk beleidskader rond cultuureducatie aan. De initiatieven die zijn genomen zouden geëvalueerd en indien nodig bijgestuurd moeten worden. Specifiek voor het cultureel-erfgoedveld zijn er weinig nieuwe beleidsontwikkelingen. Het werken vanuit cultureel-erfgoedgemeenschappen en het inzetten op ontsluiting zijn sinds 2008 wel decretaal verankerde (kern)taken voor landelijke cultureel-erfgoedorganisaties. Er worden op het terrein ook zichtbare inspanningen geleverd inzake de toeleiding en publiekswerking voor een divers publiek. Denk aan de vele initiatieven rond digitale ontsluiting en educatie, de erfgoedevenementen, ontwikkelingen binnen het immaterieel erfgoed... De jongste jaren zorgen FARO en het veld zelf voor interessante impulsen (collegagroepen, onderzoeken, trajecten...) rond armoede en erfgoedparticipatie en rond migratie-erfgoed en diversiteit in erfgoed.

Positief is ook dat Erfgoeddag Vlaanderen vanaf 2012 structureel werd toegevoegd aan de opdrachten van het steunpunt, waardoor de continuïteit van dit belangrijke publieksevenement tot 2016 is verzekerd. De toekenning van de Vlaamse Cultuurprijs 2010-2011 aan tapis plein vzw is een ander signaal: tapis plein kreeg de prijs met name voor haar eigentijdse aanpak om erfgoed nieuw leven in te blazen voor een breed publiek. Het is in dit verband ook uitkijken naar de evaluatie van de effecten van de 1-euromaatregel in de museumsector.

Pijnpunten

In tijden van schaarste blijft het voor het veld zoeken naar een evenwicht tussen erfgoedzorg (behoud en beheer) en ontsluiting en participatie. Dat is jammer, aangezien de twee complementair zijn en elkaar versterken: een goed behoud en beheer maakt een doordachte ontsluiting en participatie mogelijk, en veel publieksaandacht kan dan weer het draagvlak voor behoud en beheer vergroten. Door in te zetten op kwalitatieve participatie – en dus niet alleen te streven naar hoge 'kijkcijfers' – kan deze complementariteit gerealiseerd worden. Omdat hier heel wat kansen voor het cultureel-erfgoedveld liggen is het belangrijk dat ervaringen hierover worden gedeeld. Het is te betreuren dat momenteel maar weinig kennis en expertise uit vernieuwende participatieprojecten op een meer structurele wijze wordt bewaard en verspreid. Zie hierover 2.2.

Voorstel

Het beleid zet blijvend in op participatie. In dat streven wordt naast de kwantiteit vooral de kwaliteit van de participatie en het aanbod aan publieksbemiddeling benadrukt en ondersteund. De beleidsinitiatieven worden geëvalueerd en indien nodig bijgestuurd. Door kennis en expertise uit vernieuwende participatieprojecten binnen het cultureel-erfgoedveld te delen kunnen participatiekansen worden benut. Het beleid ondersteunt het duurzaam bewaren en verspreiden van deze kennis.

2.7. Creatief met erfgoed

De creatieve industrie

De creatieve industrie is een belangrijke sector in Vlaanderen, dat zich hoe langer hoe meer als een kennisregio profileert. De overheden op diverse niveaus zetten zich in om particuliere initiatieven in de creatieve industrie – vormgeving, mode, de audiovisuele sector, media, uitgeverwereld, architectuur, kunsten, muziek... - te ondersteunen. Steden steken elkaar de loef af in hun profilering als plekken waar de creatieve industrie kansen krijgt. Citymarketing, de uitbouw van een kenniseconomie, de herwaardering van achtergestelde (vaak voormalige industriële) plekken...: in deze hedendaagse tendensen speelt de creatieve industrie vaak een cruciale rol.

Ambigue relatie

Het cultureel-erfgoedveld heeft een ambigue relatie met de creatieve industrie, waar het een wezenlijk onderdeel van vormt én een leverancier van is: het veld produceert heel wat kennis, middelen, evenementen en culturele producten met behalve een culturele ook een economische waarde. Die is vaak indirect en dus niet eenvoudig meetbaar. Denk aan de nationale en internationale toeristische aantrekkingskracht van het cultureel erfgoed in de historische steden. Dat genereert een enorme economische activiteit waarvan de baten niet (direct) terugvloeien naar het cultureel erfgoed. Daarbij wordt er al te vaak van uitgegaan dat het – door de overheid ondersteunde – cultureel-erfgoedveld zich dienstbaar moet opstellen en input aan de andere creatieve industrieën moet leveren, zonder zelf ook (financiële) vruchten te kunnen plukken.

Naast het roerend erfgoed is ook de band van het immaterieel cultureel erfgoed met de creatieve industrie nauw. Met name in de podiumkunsten en de ambachtelijke vaardigheden en technieken maken actuele toepassingen van erfgoedpraktijken en -tradities er vaak deel van uit: denk aan 'hedendaagse' vormgevers, architecten... De bijdrage van het cultureel erfgoed valt ook hier moeilijk af te scheiden en te becijferen, maar duidelijk is wel dat heel wat functies in de erfgoedzorg (documenteren, archiveren, overdracht...) een voorwaarde zijn voor het bedenken en uitvoeren van veel actuele creatieve economische toepassingen. Omgekeerd biedt deze context vaak de kans of is het een voorwaarde om 'de traditie' en haar overdracht relevant te houden. Zo houdt de creatieve industrie op haar beurt het potentieel van het immaterieel cultureel erfgoed levendig en biedt het toekomstkansen.

De rechten van de mensen

Het is een understatement te stellen dat de organisatie van het auteursrecht vatbaar is voor verbetering. Met name in de huidige digitale samenleving wordt het soms als een hinderpaal ervaren voor het online ter beschikking stellen van *content*. Hoewel het auteursrecht een federale materie is, kan ook de Vlaamse overheid vanuit haar bevoegdheid initiatieven nemen opdat het auteursrecht en de toepassing ervan garant staan voor een transparante inning en verdeling van de inkomsten, gebruiksvriendelijke licentiemodellen en transparante wettelijke uitzonderingen, en een correcte vergoeding voor alle rechthebbenden. Belangrijk zijn in dit verband het samenbrengen van alle betrokkenen in een evenwichtig overlegplatform, en een goede informatiedoorstroming.

Het Samenwerkingsverband Auteursrecht & Samenleving (SA&S) en de Gebruikersgroep Cultureel Erfgoed en Auteursrecht (GCEA) zijn twee platformen die deze problematiek behartigen. Zij verwelkomen alle stappen, bijvoorbeeld ook van de Europees Commissie, die een bestendige vrije toegang tot wetenschappelijke en culturele informatie bevorderen. Anderzijds benadrukken zij dat ook de bibliotheek-, museum- en archiefsector deel uitmaakt van de 'auteursrechteneconomie', zeker als de overheid verwacht dat het cultureel-erfgoedveld een deel van zijn inkomsten zelf genereert door eigen bedrijfsmodellen te ontwikkelen en/of commerciële activiteiten te ontplooiën. De adviescommissie beklemtoont dat het evenwicht tussen de rechten van creatoren, mediators en gebruikers gevrijwaard moet blijven.

Voorstel

De creatieve industrie en het cultureel erfgoed hebben elkaar nodig. Het beleid dient daarom er over te waken dat cultureel erfgoed steeds wordt meegenomen in initiatieven rond creatieve industrie. Maar het dient er ook voor te ijveren dat de eigenheid van cultureel erfgoed hierbij steeds wordt gerespecteerd.

Specifiek voor het auteursrecht en de toepassing ervan moet het evenwicht worden bewaard tussen een correcte vergoeding van de rechthebbenden en de rechten van mediators en gebruikers, tussen het private recht en het recht van het publiek op cultureel erfgoed. Het beleid moet hiervoor voldoende oog hebben en op alle betrokken fora stappen zetten om dit evenwicht te behouden.

2.8. Goed bewaard is half gewonnen

De depotproblematiek in Vlaanderen is een gedeelde verantwoordelijkheid van de collectiebeheerders, de steden en gemeenten, de provincies en de Vlaamse overheid. Een depotwerking omvat naast de fysieke ruimte ook alle handelingen die verbonden zijn met het behoud en beheer van het erfgoed. Een goede werking betekent dan ook de adequate registratie en documentatie van het erfgoed volgens internationale standaarden, een degelijk collectieplan met duidelijke selectiecriteria en een beleid voor verwerving én afstoting, collectiemobiliteit en de preventieve en actieve conservering van het erfgoed in een aangepaste infrastructuur. Met de provincies heeft de Vlaamse Gemeenschap afgesproken dat zij oplossingen uitwerken en een regiefunctie op zich nemen. Binnen hun erfgoeddepotbeleid is een depotconsulentschap opgestart om erfgoedbeheerders te begeleiden en ondersteunen in hun depotwerking.

Er is echter nood aan (nog) meer afstemming op Vlaams niveau van de inventarisatiemethode, een gezamenlijke digitale ontsluiting en het afstemmen en bevorderen van de collectiemobiliteit... In het bijzonder dient dringend het debat rond selectie te worden opgestart. Samenwerking met collectiebeherende cultureel-erfgoedorganisaties, expertisecentra en lokale besturen (o.a. erfgoedcellen) is een belangrijke randvoorwaarde. Dezelfde nood aan afstemming geldt ook voor de depotinfrastructuur: bouw, verbouwing, inrichting... De overheden moeten hiervoor voldoende middelen en instrumenten ter beschikking stellen. Deze ontbreken nu veelal: om de duurzaamheid van het cultureel erfgoed te vrijwaren moet de (Vlaamse) achterstand op het vlak van depotwerking en -infrastructuur worden ingehaald.

Voorstel

Het beleid zet het opgestarte traject ter remediëring van de depotproblematiek voort, in samenwerking met de betrokken partners en met een voldoende grote – ook financiële – inzet van alle betrokken overheden en collectiebeheerders.

2.9. School voor erfgoed

Versnippering en hinderpaal

Het aanbod aan opleidingen die verband houden met het cultureel erfgoed is om historische redenen versnipperd over de diverse niveaus van de Vlaamse kwalificatiestructuur. (Ook daarbuiten worden trouwens opleidingen aangeboden.) Er

bestaat geen opleiding 'cultureel-erfgoedstudies' die studenten met alle facetten van de cultureel-erfgoedwerking kennis laat maken. De opleidingen zijn verbonden met bepaalde deelsectoren, zoals de master-na-masteropleiding archivistiek, of met specifieke functies, zoals de opleiding behoud en beheer. Dergelijke opleidingen variëren bovendien qua niveau en zijn onvolledig: er bestaan bijvoorbeeld geen initiële masteropleidingen etnologie en volkskunde, museologie of archivistiek. Algemene erfgoedopleidingen ontbreken. De bestaande 'verkokerde' opleidingen zouden zich daarop kunnen enten.

Er zijn anderzijds ook diverse argumenten om de huidige structuur te laten zoals ze is, zoals de regelgeving binnen het hoger onderwijs, de zware procedures voor nieuwe opleidingen en de minimumnormen voor studentenaantallen. Hierdoor houdt de organisatie van nieuwe opleidingen voor onderwijsinstellingen een groot risico in. Verandering wordt daarom eerder *binnen* de bestaande opleidingen overwogen en uitgevoerd, bijvoorbeeld door het curriculum uit te breiden met losse erfgoedvakken. Versnippering blijft hierdoor echter de regel. Hoe dan ook, de totstandkoming van een structurele erfgoedopleiding moet een punt van aandacht en dialoog blijven voor zowel de minister van Cultuur als de minister van Onderwijs: zo'n opleiding beantwoordt aan een urgente maatschappelijke behoefte.

Op niet-academisch niveau zijn roerend en onroerend erfgoed opgenomen als prioriteit in 2012 voor een beroepskwalificatiedossier. Zo wordt 'conservator-restaurator' als een belangrijk knelpunt ervaren en werd hiervoor een traject opgestart. Daarnaast gaat de aandacht naar de functie van museumsuppoost/erfgoedbewaker. Nog andere opleidingen bestaan al of zijn gepland (erfgoedgids, behoudsmedewerker enz.).

Erfgoedonderzoek

Wie zegt 'academisch onderwijs', zegt ook onderzoek. Omdat er in Vlaanderen geen algemene academische opleiding in cultureel erfgoed bestaat, is er ook een gebrek aan kritische massa inzake academische referenties en onderzoeken die doorstromen naar de praktijk. Het in kaart brengen en een permanente update van relevante kennis en onderzoek zijn aangewezen. Even belangrijk is de terugkoppeling van de praktijkervaring naar het academisch onderzoek. Uiteraard verdient ook relevant internationaal onderzoek over cultureel erfgoed i.s.m. universitaire en andere instellingen aandacht.

Educatie

Ook de initiatieven in verband met erfgoededucatie verdienen uitbreiding. Kinderen kunnen al op jonge leeftijd culturele én erfgoedreflexen ontwikkelen. Dat vereist in de diverse lerarenopleidingen voldoende aandacht voor erfgoededucatie. Op het vlak van cultuureducatie heeft het beleid al belangrijke stappen gezet, bijvoorbeeld de conceptnota Groeien in cultuur. De hierin uitgesproken intenties dienen op korte termijn in concrete realisaties te worden omgezet en erfgoededucatie dient blijvend op een volwaardige manier te worden meegenomen.

Voorstel

Het opleidingsaanbod dat zich naar het cultureel-erfgoedveld richt is een pijnpunt. De ministers van Onderwijs en Cultuur dienen op korte termijn een gezamenlijk ontwikkelingstraject uit te tekenen dat een structurele en algemene academische erfgoedopleiding ambieert en zo ingaat tegen de huidige versnippering aan opleidingen. Dat beantwoordt aan een urgente maatschappelijke behoefte.

Initiatieven i.v.m. erfgoededucatie worden door het beleid blijvend uitgebreid, verdiept en opgevolgd. De conceptnota Groeien in cultuur is hiervoor een belangrijke gids.

2.10. De net-werking

Ondanks belangrijke recente stappen in het ontwikkelen van een beleid voor digitaal cultureel erfgoed in Vlaanderen, hieronder worden enkele besproken, is er nog een lange weg af te leggen, zeker als we de situatie vergelijken met internationale ontwikkelingen. Onder digitaal cultureel erfgoed verstaan we de digitale erfgoedproducten of -collecties zelf, maar vooral ook het geheel van de ICT-processen rond het aanmaken, ontsluiten, bewaren, delen en uitwisselen van digitale erfgoedbronnen. Een duurzaam beleid voor digitaal cultureel erfgoed kan slechts slagen als er in de sector voldoende bereidheid is om intensief samen te werken.

Het gebruik van internationale standaarden is hierbij een basisvoorwaarde. Hiervoor biedt het project Cultureel Erfgoed Standaarden Toolbox (CEST) de nodige ondersteuning. CEST maakt sinds 2011 structureel deel uit van PACKED vzw. Ook de erkenning van PACKED vzw als expertisecentrum voor digitaal cultureel erfgoed is een belangrijke stap voorwaarts om de complexe problemen rond het digitaal erfgoed in Vlaanderen gecoördineerd aan te pakken.

Enkele cultureel-erfgoedinstellingen in Vlaanderen hebben ook belangrijke stappen gezet om antwoorden te formuleren op de digitale uitdaging, zoals de digitale depots die enkele stads- en culturele archieven ontwikkelden. De nood aan coördinatie en afstemming binnen de sector is erg groot en urgent. Vanuit de sector ontstond daarom het Platform Digitale Duurzaamheid, dat zich wil ontwikkelen tot een netwerk van organisaties die actief samenwerken aan het versterken van de digitale duurzaamheid van het cultureel erfgoed in Vlaanderen. En op initiatief van FARO werd Archieven 2020 in het leven geroepen, waar werkgroepen sleutelen aan een innovatieagenda voor de archiefsector. Het digitaal cultureel erfgoed en het digitaal beheer van cultureel erfgoed zijn belangrijke agendapunten. Verschillende instellingen nemen ook deel aan Europeana-projecten en heel wat erfgoedinstellingen begeleiden hun erfgoedgemeenschap actief op het vlak van *digital born* en gedigitaliseerd erfgoed. Tot slot is het belangrijk te melden dat er heel wat kennis in de sector kwam dankzij de projecten *Bewaring en Ontsluiting van Multimediale Data in Vlaanderen* (BOM-VL), *Archipel* en *Vlaanderen in Beeld*. Deze onderzoeken liepen ter voorbereiding van een Vlaams digitaal archief, dat de coördinatie en een geconcentreerde aanpak op het vlak van gerichte digitalisering, de creatie van digitale platformen en diensten (zoals valorisatie en duurzame conservatie) moet waarmaken.

Voorstel

Het beleid moet dringend een initiatief nemen over de coördinatie en aansturing in de aanpak op het vlak van digitaal cultureel erfgoed. De nood aan een overkoepelende infrastructuur en coördinatie die voor het brede cultureel-erfgoedveld een oplossing kan bieden, is hoog.